

Mänskliga rättigheter i Togo 2002

1. Sammanfattning

Togo har ett belastat internationellt anseende när det gäller mänskliga rättigheter. I maj 2001 antog FN:s kommitté för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna slutsatsen att MR-situationen har försämrats under de tre senaste åren. Kommittén uttryckte oro för förekomsten av politiska mord, våldsdåd och attentat från regimens sida. Situationen har inte förbättrats under det senaste året.

General Gnassingbé Eyadéma har suttit vid makten sedan 1967, då han genomförde en militärkupp. Efter påtryckningar från oppositionen och omvärldens krav på demokratisering hölls allmänna val till presidentposten 1998. Genom att undertrycka oppositionen och manipulera valprocessen lyckades Eyadéma vinna valet och försäkra sig om ännu en mandatperiod utan att egentligen kunna betecknas som demokratiskt vald. Parlamentsvalet året därpå bojkottades av oppositionen varpå Eyadémas stödparti erhöll absolut majoritet i den lagstiftande församlingen.

Hösten 2002 hölls nya val till parlamentet. Dessförinnan hade de s.k. facilitatörerna (EU, Frankrike, Tyskland, *la Francophonie*) som haft som uppgift att underlätta en dialog mellan regim och opposition avslutat sitt uppdrag med motiveringen att det inte fanns några utsikter till en politisk lösning på Togos problem.

Oppositionen bojkottade även detta parlamentsval till följd av regimens manipulerande av valkommissionen och diskriminerande förändringar i vallagen. Eftersom oppositionen valde att avstå från att delta i valet har Eyadémas stödparti fortfarande en överväldigande majoritet i parlamentet. Detta ger teoretiskt Eyadéma möjlighet att förändra konstitutionen i syfte att tillåta ytterligare ett omval i nästa års presidentval.

Landets säkerhetsstyrkor har beskyllts för mord, "försvinnanden", misshandel, godtyckliga arresteringar och häktningar av oppositionella, journalister och MR-aktivister. Klausuler i lagen ger utrymme för åtal för ärekränkning. Detta utnyttjas med jämna mellanrum för att begränsa journalisters och oppositionellas aktiviteter. Även andra kontrollinstrument som exempelvis stängning av alltför frispråkiga radiokanaler utnyttjas av regimen. Förenings- och mötesfriheten inskränks.

Fängelseförhållandena är mycket dåliga. Långvariga häktningar utan rättegång är vanligt förekommande. Rättsväsendet är vidöppet för politiska påtryckningar. Följden är att strafffrihet är vanligt förekommande. Oviljan att ställa de ansvariga för mord på oppositionella under valet till presidentposten 1998 inför rätta är talande härvidlag.

Diskriminering baserad på etnicitet och kön är vanligt förekommande. Kvinnornas situation förefaller särskilt svår.

2. Ratifikationsläget

Enligt tillgänglig information har Togo ratificerat MR-konventionerna enligt följande.

- * Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1984). Landet har även antagit det första frivilliga tilläggsprotokollet, men däremot inte det andra om dödsstraffets avskaffande.
- * Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1984)
- * Rasdiskrimineringskonventionen (1972)
- * Konventionen om avskaffande av diskriminering mot kvinnor (1983). Togo har däremot inte antagit det frivilliga tilläggsprotokollet.
- * Konventionen om barnets rättigheter (1990). De frivilliga tilläggsprotokollen om barn i väpnade konflikter har inte antagits. Däremot signerades det andra tilläggsprotokollet om de värsta formerna av barnarbete och utnyttjande av barn under 2001.
- * Konventionen mot tortyr (1987)
- * Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter

Landet rapporterar emellanåt till de olika FN-kommittéerna. Man fullföljer dock inte rapporteringsskyldigheten till fullo. Den rapportering som trots allt görs, sker ofta med betydande försening.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga rapporter om politiska mord eller politiskt betingade "försvinnanden" under senare tid. Många av tidigare års mord är dock fortfarande ouppklarade och med jämna mellanrum uppdagas nya fall av politiska mord som begåtts under tidigare år. I maj 1999 publicerade *Amnesty International* en rapport som hävdade att hundratals kroppar kastats i havet i samband med presidentvalet i juni 1998. Många av de mördade uppgavs tillhöra olika oppositionsgrupper. Efter påtryckningar godkände den togolesiska regeringen en oberoende internationell utredning av FN och dåvarande OAU. I den utredningsrapport som publicerades i början av 2001 konstaterades att säkerhetsstyrkorna låg bakom mord, tortyr och våldtäkter i samband med presidentvalet 1998. Dessutom uppmanades Togos regering att ställa de ansvariga inför rätta. Regeringen svarade med att sätta upp en egen undersökningskommission. Kommissionen förkastade innehållet i den samfälliga FN/OAU-rapporten och förnekade att den togolesiska staten skulle ha haft något ansvar för de avlidna. Staten har således inte vidtagit några åtgärder i syfte att ställa förövarna inför rätta. Regeringen har inte heller utrett omständigheterna kring de massgravar som påträffades i närheten av Lomé 1997 och 1998.

Fängelseförhållandena är undermåliga och karaktäriseras av överbeläggning, dålig hygien, icke ändamålsenlig sjukvård samt korrupt fängelsepersonal. S.k. *Awaiting Trial Victims* utgör uppskattningsvis hälften av det totala antalet interner. Det görs ingen åtskillnad mellan dessa individer och dömda fängelseinterner.

Lagen förbjuder tortyr och fysiskt våld mot fängslade och häktade personer. I praktiken förekommer det dock ofta att säkerhetsstyrkor misshandlar häktade i samband med arrestering. Journalister och studenter har också trakasserats och misshandlats.

4. Dödsstraff

Dödsstraff kan utdömas, men har inte verkställts på många år. Det finns ingen egentlig politisk opinion emot dödsstraffet.

5. Rättssäkerhet

Den togolesiska lagstiftningen vilar på två pelare, dels på traditionell rätt, dels på det napoleonskt inspirerade rättssystem som infördes under tiden som fransk koloni. Även om konstitutionen talar om oberoende domstolar påverkas domstolarna i praktiken av den exekutiva makten. Detta har illustrerats med jämna mellanrum i samband med åtal mot oppositionsaktivister som alltsom oftast fällt i farsartade rättegångar efter att ha åtalats på lösa grunder.

Godtyckliga arresteringar och häktningar är vanligt förekommande. Vissa kategorier är särskilt utsatta härvidlag - exempelvis journalister, oppositions- och MR-aktivister. Enligt lagen kan en häktad hållas utan anklagelser i 48 timmar. I särskilt allvarliga eller komplicerade utredningar kan ytterligare 48 timmar tillåtas. I praktiken är det vanligt att personer hålls häktade under längre perioder än så utan domstolsbeslut. Det finns uppgifter om att omkring hälften av internerna sitter fängslade i väntan på rättegång. Rätten till borgen kränks i många fall. Besök av anhöriga kan också förhållas.

Övergrepp som utförs av säkerhetsstyrkor beivras sällan. Ingen har ställts till svars för de av allt att döma av statsapparaten sanktionerade morderna på oppositionella i samband med presidentvalet 1998. Straffrihet är således ett omfattande problem. En självständig ombudsmannaliknande institution till vilket offer för dylika övergrepp kan vända sig saknas i praktiken.

Den personliga rättssäkerheten i Togo kan summa summarum betecknas som otillfredsställande.

6. Personlig frihet

Husrannsakingar utan fullmakt förekommer. Regeringen övervakar troligen också sina medborgare genom att kartlägga brevväxling och telefonsamtal etc. Det förekommer vidare uppgifter om att statsapparaten planterar spioner på landets universitet i syfte att snabbt fånga upp och bestraffa olikstänkande.

Enligt grundlagen finns det inga restriktioner för resor inom och utom landet. I praktiken är det dock så att dessa rättigheter beskärs kraftigt. Vid inrikes resor förekommer det väpnade säkerhetskontroller där godtyckliga visiteringar av personer och fordon görs. Dåligt disciplinerade soldater kräver i många fall mutor. Dessa säkerhetskontroller utnyttjas även som ett instrument för att hindra medlemmar av oppositionen från att ta sig till politiska möten runt om i landet.

Utrikes resor försvåras av myndigheternas rigorösa dokumentationskrav vid utfärdande av pass. Det kan dock nämnas att kraven vad gäller dokumentation lättats en aning under senare tid. En kvinna kan dock inte få ett pass utan sin makes samtycke.

7. Straffrihet

Straffrihet för begångna brott är ett vanligt förekommande fenomen. I syfte att undersöka påstådda massmord i samband med presidentvalet 1998 accepterade regeringen en oberoende undersökning i form av en gemensam insats av FN och OAU. I rapporten, som publicerades i början av 2001, konstaterades att säkerhetsstyrkorna gjort sig skyldiga till mord, tortyr och våldtäkter. Utredningen rekommenderade Togos regering att ställa de ansvariga inför rätta. Efter att ha tillsatt en egen undersökningskommission förkastades den samfälliga FN/OAU-rapporten varefter inga vidare åtgärder har vidtagits av regeringen.

8. Yttrande- och mediafrihet m.m.

Även om grundlagen förutsätter yttrande- och pressfrihet är dessa rättigheter ständigt under attack. EU har vid upprepade tillfällen kritiserat regeringen för att beskära medias friheter. Den akademiska och journalistiska friheten är begränsad. Presskoden ställer upp omfattande restriktioner för media. Regeringen trakasserar det skrivna ordets företrädare på olika sätt; misshandel, hot, häktningar och förtalsrättegångar är vanliga. Lagrummet för att åtala journalister för ärekränkning utvidgades under år 2000. Samma år antogs en ny lag enligt vilken alla journalister måste ha en utbildning i journalistik. Det finns dock ingen journalistutbildning i Togo.

Polis och gendarmer trakasserar ofta såväl tidningsförsäljare som annonsörer. Utanför huvudstaden Lomé säljs få oppositionstidningar. Någon förhandscensur finns inte. En betydande dos självcensur utgör dock ett medel för att undvika påhållning från säkerhetsstyrkor.

Trots ovan beskrivna förhållandena finns en relativt livaktig och politiserad press av vilka en del är mycket kritiska mot president Eyadéma. Ett femtontal tidningar ges ut men endast den regeringskontrollerade *Togo-Presse* kommer ut dagligen.

Eftersom tidningar är förhållandevis dyra är radio det viktigaste mediet. Det finns två statsägda kanaler och över trettio privata varav två står regeringspartiet RPT nära. Den inhemska radion är dock inte lika regeringskritisk som pressen. Utländska radiokanaler förekommer. Statsägda *Télévision Togo* är den helt dominerande inhemska TV-kanalen.

Genom sina radio- och TV-kanaler samt *Togo-Presse* dominerar regimen media. Via det statliga kontrollorganet för media, HAAC, ser man också till att oppositionen inte får för stort utrymme i den allmänna debatten. HAAC har

vid ett flertal tillfällen stängt ner radiostationer som varit alltför kritiska till regeringen. Kontrollorganet har dock inte gjort några försök att reglera tillgången till internet.

Medlemmar av oppositionen får samma behandling som alltför frispråkiga journalister. Förtalsrättegångar är vanliga. Ett uppmärksammat exempel härvidlag utgörs av oppositionsledaren Agboyibos rättegång och fängslande för förtal av f.d. premiärministern Kodjo. Agboyibo släpptes först efter intensiva internationella påtryckningar.

Grundlagens tankar om förenings- och församlingsfrihet omsätts inte i praktiken. Politiska partier måste registreras och får inte bildas på etnisk, religiös eller regional bas enligt grundlagen. Myndigheterna har systematiskt lagt sig i politiska meningsmotståndares försök att hålla politiska möten. Religionsfrihet råder men nya religiösa organisationer måste registreras hos inrikesministeriet. Samma sak gäller för NGO:s.

9. De politiska institutionerna

Togo är en centralstyrd republik som sedan militärkuppen 1967 dominerats av generalen/presidenten Gnassingbé Eyadéma. Efter oroligheter och protester 1991 tilläts även oppositionspartier men Eyadéma och hans parti *Rapprochement pour le peuple togolais* (RPT) har med allehanda odemokratiska metoder behållit greppet om makten.

1998 års presidentval innehöll omfattande inslag av valfusk som tydligt påverkade utgången. Även i valet till den lagstiftande församlingen i mars 1999 förekom omfattande valfusk, främst vad gäller antalet röstande. Valet bojkottades av oppositionspartierna med följden att RPT erhöi en överväldigande majoritet i nationalförsamlingen.

I juli 1999 undertecknades *Accord Cadre de Lomé*. Avtalet var ett resultat av den s.k. intertogolesiska dialogen mellan regimen och oppositionspartierna. Frankrike, Tyskland, EU och *la Francophonie* utsågs till facilitatörer med uppgift att främja den politiska dialogen mellan regimen och oppositionen i syfte till att få en demokratisk utveckling till stånd. De centrala delarna i avtalet bestod i ett avhållande av ett nytt parlamentsval samt ett löfte från president Eyadéma att inte kandidera i 2003 års presidentval. Som en del av förberedelserna inför parlamentsvalet stipulerade avtalet tillskapandet av den nationella valkommissionen *Commission électorale nationale indépendante* (CENI), vilket skedde i april 2000.

Det blev dock på ett tidigt stadium tydligt att regimen och oppositionen hade svårigheter att driva processen framåt, facilitatörernas närvaro till trots. I slutet

av 2001 ändrades sammansättningen av CENI till oppositionens förtret. Sedermera upplöstes CENI helt och hållet av regeringen och ersattes av en panel med domare, utsedda av statsapparaten. I anslutning till detta antogs en vallag som på ett effektivt sätt exkluderade oppositionens ledande kandidat för presidentposten i det förestående presidentvalet 2003. Den nya vallagen stipulerar att en presidentkandidat måste ha varit bosatt i Togo tolv månader före ett presidentval. I exil boende potentiella kandidater diskvalificeras således.

Av dessa skäl avbröt facilitatörerna sina ansträngningar i maj 2002. Det parlamentsval som planerats sedan mars 2000 gick av stapeln under hösten 2002 utan deltagande av oppositionen. Eyadéma och hans maktparti RPT vann 72 av 81 platser i parlamentet. Men en sådan övervikt i den lagstiftande församlingen kan Eyadéma lätt genomföra den ändring i konstitutionen som är erforderlig för att möjliggöra för honom att ställa upp i nästa års presidentval.

Det finns inga juridiska begränsningar för kvinnor att delta i det politiska arbetet. Kvinnor fick rösträtt och valbarhet till politiska poster redan 1945 och den första kvinnan valdes in i parlamentet 1961. Faktum är dock att kvinnor är underrepresenterade i regeringen och parlamentet.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Diskriminering baserad på etnicitet är vanligt förekommande i arbetslivet. I den södra delen av landet diskrimineras människor från den norra delen vid anställningar och vice versa. Även om konstitutionen förbjuder diskriminering av fackligt anslutna, förekommer även denna art av diskriminering. Således är den i grundlagen garanterade rätten att ansluta sig till en fackförening och delta i strejker (dock ej tillåtet ens formellt för personal inom viktiga samhällsfunktioner) delvis kringskurna i verkligheten.

Arbetsvillkoren lämnar mycket i övrigt att önska. Det finns fastställda minimilöner och andra riktlinjer som arbetsgivarna bör följa. Minimilönerna är dock alltför låga för att möjliggöra en acceptabel levnadsstandard.

De myndigheter som övervakar efterlevnaden av regelverket när det gäller säkerhetsföreskrifter etc är mycket svaga i sin övervakningsfunktion. Reglerna följs därför sällan

I de särskilda ekonomiska frizoner som upprättats av regeringen kan det antas att arbetstagarnas rättigheter är ännu sämre än vad som är fallet på den

"normala" arbetsmarknaden. Detsamma gäller för den arbetsmarknad som finns inom den informella delen av ekonomin.

Bedömningen av arbetsvillkoren påverkas också negativt av det faktum att den togolesiska lagstiftningen inte innehåller något uttryckligt förbud mot tvångsarbete. Följden av detta är att barnarbete är vanligt förekommande. Uppgifter tyder också på att landet har blivit ett regionalt centrum för handel med barn.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Togo hamnar långt bak i UNDP:s HDI. De pengar som satsas på sjukvård är begränsade och dessutom ojämnt fördelade. I det långa perspektivet har dock vissa framsteg gjorts. Från 1970 till 1997 hade förväntad livslängd ökat från 44,2 till 48,8 år. Spädbarnsdödligheten hade fallit från 128 till 78 per tusen födda och dödligheten bland barn under fem nästan halverats från 216 till 125 per tusen födda. Inte desto mindre påpekade FN:s kommitté för övervakningen av realiserandet av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i sin senaste rapport i maj 2001 att statens service på hälsoområdet var av "extremt låg kvalitet". Saker och ting förvärras dessutom av ett alarmerande högt antal fall av HIV/AIDS.

12. Rätten till utbildning

Utbildningssektorns andel av den statliga budgeten är ungefär en tredjedel. Staten erbjuder fri utbildning i statliga skolor och skolplikt gäller till 15 år för såväl pojkar som flickor. Denna bild stämmer dock inte med verkligheten; alla barn får inte del av en grundläggande utbildning. Situationen är värre för kvinnor än för män. Diskrimineringen av flickor och kvinnor är tydligt framträdande på samtliga nivåer inom utbildningssystemet - från grundskola till universitetsnivå. I viss utsträckning återspeglas detta i det faktum att läskunnigheten bland vuxna kvinnor (31%) är lägre än motsvarande siffra för vuxna män (57%).

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den allmänna levnadsstandarden i Togo ligger på en låg nivå. BNP per capita beräknas ligga kring 300 USD. Med en så pass låg BNP/capita får det anses som självklart att många människor inte upplever en "tillfredsställande levnadsstandard".

OLIKA GRUPPERS SITUATION

14. Kvinnans ställning

Konstitutionen förbjuder diskriminering av kvinnor. Verkligheten kontrasterar dock påtagligt mot det formella regelverket. Våld mot kvinnor är ett stort problem i Togo. Hustrumisshandel beräknas drabba en tiondel av de togolesiska kvinnorna. Trots att det finns möjlighet till upprättelse i såväl det traditionella storfamiljsamhället som det juridiska systemet, ingriper polisen sällan vid familjevåld. Kvinnohandel förekommer där kvinnor tvingas till prostitution eller till arbete under slavliknande förhållanden. Denna typ av människohandel är inte uttryckligen förbjuden i den togolesiska lagstiftningen. Det skall dock sägas att regeringen har vidtagit vissa åtgärder vid gränsövergångarna för att förhindra människohandel.

Trots att jämställdhet mellan könen är grundlagsfäst förekommer diskriminering av kvinnor på många plan i samhället, i synnerhet när det gäller utbildning, pensionsförmåner, arv och andra juridiska frågor. Enligt den traditionella rätten, som gäller för det stora flertalet kvinnor, har en hustru ingen rätt till underhåll vid skilsmässa och ingen arvsrätt vid sin makes död. En man har laglig rätt att begränsa sin hustrus rätt till arbete eller kontrollera hennes inkomster. En gift kvinna måste ha sin makes samtycke för att ansöka om ett pass.

Kvinnlig könsstympning tillämpas fortfarande. Omkring tolv procent av landets kvinnliga befolkning beräknas vara drabbade. Frekvensen varierar starkt mellan olika befolkningsgrupper. 1998 införde regeringen visserligen en lag som förbjuder könsstympning men lagen efterlevs inte i realiteten även om det funnits fall som lett till åtal. Regeringen fortsätter dock att anordna seminarier och kampanjer mot kvinnlig könsstympning.

15. Barnets rättigheter

Togo har ratificerat barnkonventionen. Handel med barn är dock ett stort problem i landet. Togo är både ursprungs- och transitland i denna verksamhet. Avsaknad av en effektiv lagstiftning mot människohandel försvårar kampen mot fenomenet.

Arbetslagstiftningen förbjuder anställning för barn under fjorton år, i vissa fall arton år. Efterlevnaden följs dock endast i den formella sektorn i större städer. På landsbygden är det mycket vanligt att barn hjälper sina föräldrar i jordbruk och mindre handelsföretag. Att lagen inte uttryckligen förbjuder tvångsarbete för barn är ett betydande problem. I september år 2000 ratificerades dock ILO:s konvention 182 om ett förbud mot de värsta formerna av barnarbete.

16. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkningar etc)

Konstitutionen förbjuder diskriminering baserad på etnicitet, region, religion, kön, social status och åsikter. Det förekommer dock diskriminering av särskilt kvinnor och på basis av etnicitet.

Togos befolkning består av ett fyrtiotal etniska grupper. Det råder av tradition en rivalitet mellan nord och syd. I söder diskrimineras människor från norr i arbetslivet och vice versa. Även bosättning bestäms efter etnisk tillhörighet med segregation som följd. Medan den ekonomiska makten finns i söder har den politiska makten under president Eyadéma hamnat i norr, främst hos presidentens eget folk, *keabré*.

Religionsfriheten accepteras i stort sett. Utöver de tre vanligaste trosuppfattningarna katolicism, protestantism och islam finns en uppsjö av officiellt godkända religiösa sammanslutningar.

17. Homosexuellas situation

Det finns inga uppgifter som tyder på officiell diskriminering eller kriminalisering av homosexuella. I praktiken torde dock dessa grupper vara utsatta för diskriminering.

18. Flyktingars rättigheter

Togo samarbetar med FN:s flyktingkommissariat även om landet inte har någon lagstiftning som ger flykting- och asylstatus i enlighet med FN:s regelverk på området. Det finns några tusen ghananska flyktingar i landet.

19. Funktionshindrades situation

Det finns ingen öppen diskriminering av handikappade men man får utgå från att den funktionshindrade har ett svårt underläge i det afrikanska samhället. I praktiken är den funktionshindrade i stor utsträckning hänvisad till hjälp av anhöriga eller till tiggeri.

ÖVRIGT

20. Oberoende MR-organisationer

Det finns ett stort antal oberoende MR-organisationer i Togo, bl.a. *Togolese Human Rights League* (LTDH), *Center of Observation and Promotion of the Rule of Law* (COPED), *African Center for Democracy, Human Rights and Protection of Detainees* (CADEPROD) och *Togolese Association for the Defense and Protection of Human Rights* (ATDPDH). I allmänhet tillåter regeringen organisationer att undersöka påstådda MR-brott, men ibland utsätts grupperna för trakasserier och hot. När dessutom MR-gruppernas slutsatser inte lett till några åtgärder från regeringens sida har detta fått till följd att många MR-övervakare gett upp sin verksamhet. Någon konstruktiv dialog mellan MR-grupper och regeringen förekommer knappast, snarare ett mycket fränt ordkrig.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på MR-området

Till följd av den politiska utvecklingen i landet har EU:s utvecklingssamarbete med Togo varit fryst under en längre period. Utsikterna för att detta skall återupptas är mycket begränsade med tanke på den politiska utveckling som observerats under senare tid.

